

ارزیابی پایداری گردشگری و تعیین راهبرد بهینه توسعه گردشگری در بندرانزلی

حسن اسماعیل‌زاده - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
یعقوب اسماعیل‌زاده^۱ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۳/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۲/۱۳

چکیده

گردشگری همواره در طول تاریخ دارای اهمیت بوده است ولی آنچه که امروزه به این فعالیت بعدی خاص بخشیده، وجود پتانسیل این فعالیت در زمینه اشتغال و اقتصاد پایدار می‌باشد. گردشگری با این که دارای مزیت‌ها و پتانسیل‌های فراوانی است ولی دارای معایبی نیز هست که تزلزل اصول اخلاقی و نابودی زیستگاه‌های طبیعی از این جمله می‌باشد. بندرانزلی یکی از شهرهای شمال کشور، دارای آثار جاذب گردشگری فراوانی است و همه ساله مقصد گردشگران زیادی می‌باشد، که سرانجام این امر وجود نتایج مثبت و منفی زیادی در این شهر می‌باشد. هدف اصلی از انجام این پژوهش تحلیل ویژگی‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در بندرانزلی می‌باشد. روش تحقیق مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی و توسعه‌ای است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. تحلیل داده‌ها به کمک بارومتر پایداری انجام گردیده و در طراحی پرسش‌نامه از طیف لیکرت استفاده شده است. جامعه آماری شامل گردشگران بندرانزلی و براساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر می‌باشد. نتایج تحقیق حاکی از ظرفیت متوسط گردشگری بندرانزلی و با امتیاز ۵۴٫۷۵ می‌باشد که بیشترین مولفه‌های مؤثر بر گردشگری بندرانزلی، مولفه‌های محیطی - کالبدی و با امتیاز ۶۵٫۰۴ می‌باشد. در نهایت برای توسعه گردشگری بندرانزلی با استفاده از مدل SWOT پیشنهادهایی مانند تبلیغات پتانسیل‌های بندرانزلی در جهت جذب گردشگران خارجی، تشریک مساعی با ساکنین در جهت حفظ جاذبه‌های طبیعی و انسان‌ساخت و غیره ارائه گردید.

واژه‌گان کلیدی: گردشگری، گردشگری پایدار، SWOT، بندرانزلی.

مقدمه

در جهان معاصر، گردشگری به عنوان عاملی جهت بهبود کیفیت زندگی جوامع در حال توسعه تلقی می‌گردد. در کشورهای صنعتی، توسعه صنعت گردشگری موجب تنوع درآمدها و کاهش ناهماهنگی در اقتصاد می‌شود و در کشورهای در حال توسعه فرصتی برای صادرات ایجاد می‌کند، به طوری که نرخ رشد آن از اشکال سنتی صادرات بیشتر است (صالحی و پازوکی‌نژاد، ۱۳۹۳: ۱۶۳). در دهه‌های اخیر رشد و توسعه صنعت گردشگری و اتخاذ آن به عنوان یکی از فعالیت‌های عمده اقتصادی از طرف کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و رقابت مقاصد عمده گردشگری در جهت جذب گردشگران، برنامه‌ریزان را بر آن داشته تا برای افزایش درآمدهای حاصله از فعالیت‌های گردشگری به دو مقوله مهم افزایش رضایت گردشگران و ارتقای لذت و کیفیت تجربه گردشگری و تلاش در راستای حفظ منافع جوامع میزبان توجه نمایند (قالیباف و شعبانی‌فرد، ۱۳۹۰: ۱۴۸). در واقع امروزه فعالیت گردشگری به عنوان یکی از ابزارهای مهم در شناسایی هویت ملی و فرهنگی، تحصیلی، درآمد و رشد و پویایی اقتصاد شمرده می‌شود (مشیری و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۳) و بعد از صنعت نفت و خودروسازی، پردرآمدترین صنعت حال حاضر دنیا به شمار می‌رود (جعفری‌صمیمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱). همچنین این فعالیت به عنوان ابزاری قوی برای توسعه، رشد و تنوع اقتصادی، اشتغال و غیره عمل می‌کند (Patterson et al, 2006, 407 و Sasidharan et al, 2001, 163). همچنین سازمان گردشگری جهانی، اظهار داشته که توسعه گردشگری می‌تواند سهم مهمی در سه بخش توسعه پایدار- اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی- ایفا کند (Del Mar Alonso, 2013: 201). گردشگری را می‌توان صنعت سفید نام نهاد، زیرا برخلاف اغلب صنایع تولیدی بدون آلوده‌سازی محیط‌زیست انسانی، زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌هاست و صلح و صفا را برای مردمان به ارمغان می‌آورد. کشور ایران نیز از جنبه جاذبه‌های گردشگری، دارای انواع اقلیم‌ها، فضاها و فصل‌هاست و از جنبه آثار باستانی، مناطق تفریحی و زیبایی‌های طبیعی با کشورهای پیشرفته در صنعت گردشگری برابری می‌کند (الوانی و پیروخت، ۱۳۸۵: ۱۳).

گردشگری به عنوان یکی از عظیم‌ترین فعالیت‌های دنیا با بسیاری از بخش‌های اصلی اقتصاد جهانی ارتباط دارد. هر پدیده‌ای نظیر گردشگری که با ابعاد اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی و زیست محیطی زندگی بشر به شکل پیچیده‌ای در ارتباط بوده و بر سه سطح تولید، ارائه و خدمات متکی می‌باشد. ساده‌ترین تعریف از گردشگری، فعالیتی است که موجب می‌گردد تا افراد برای مدتی از خانه‌های خود خارج شده و جهت بازدید از دیگر نقاط جهان به سفر بپردازند و در طول مدت سفر نیز نیازهای پذیرایی و اقامتی آن‌ها برطرف گردد (ای. فنل، ۱۳۸۵: ۲۲). بورکارت و مدلیک گردشگری را سفری موقتی و کوتاه معرفی می‌کنند که در آن گردشگر برای سیر و سیاحت به منطقه‌ای خارج از محل سکونت و کار خود می‌رود (کاظمی، ۱۳۸۵: ۱۴). سازمان جهانگردی، گردشگر را کسی می‌داند که به کشورهای دیگر سفر کند و هدف اصلی سفرش انجام فعالیت‌های درآمدزا نیست (لطیفی، ۱۳۸۳: ۴۲). گردشگری به کشورهای در حال توسعه در حل مشکلاتی نظیر: بیکاری و فقر با تحرک بخشی به پتانسیل‌های این کشور کمک می‌کند. این در حالی است که گردشگری فعالیتی پاک است که به طبیعت ضرری نمی‌رساند و در حفظ طبیعت نیز برای نسل‌های آینده کمک می‌کند. گردشگری به واسطه ماهیت خود فعالیت پیچیده و ترکیبی و مستلزم مشارکت بخش‌های مختلف و متعدد جامعه است و اثرات مثبت و منفی گسترده‌ای را نیز در سطوح مختلف برجای می‌گذارد (زالی و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۴: ۹۱). گردشگری همواره در طول تاریخ وجود داشت ولی عواملی همچون: گسترش شهرنشینی، بهبود ساختار زیربنایی، تدوین قوانین مطلوب کار و افزایش درآمدها، ارتقاء سطح فرهنگ و بینش اجتماعی، پیدایش مؤسسات توریستی و غیره باعث تکامل و رواج گردشگری شده‌اند (لطیفی‌خاچکی، ۱۳۸۷: ۱۷۶). گردشگری در سال‌های اخیر به عنوان یک صنعت پر رونق مورد توجه بوده است و از ابعاد مختلف مورد بررسی و ظرفیت‌سنجی قرار گرفته است. از جمله پژوهش‌ها در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

حاجی‌نژاد و احمدی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان تأثیرات اقتصادی گردشگری تجاری بر مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر بانه) به بررسی و تحلیل اثرات اقتصادی گردشگری تجاری بر شهر بانه پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که فعالیت‌ها و اشتغال حاصل از این فعالیت درغیاب بخش‌های صنعت، خدمات و کشاورزی توانسته اثرات اقتصادی قابل توجهی را بر شهر بانه داشته باشد و افزایش در آمد و اشتغال و قیمت زمین در این شهر را در پی داشته باشد. سقایی و عزیززاده (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان امکان‌سنجی محصول گردشگری روستایی در شهرستان پاوه، به قابلیت‌سنجی گردشگری در این شهرستان پرداختند و به ارائه مهمترین راهبردهای گردشگری در شهرستان پاوه پرداختند و همچنین نشان دادند که ضعف‌های موجود در منطقه در عدم توسعه گردشگری نقش اساسی دارد. در پژوهشی دیگر، اکبری‌ان رونی‌زی (۱۳۹۲) به بررسی رابطه توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی (دهستان سولقان) پرداخت. وی در این پژوهش رابطه مستقیم و معنادار بین توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی را نشان داد. حسنی مهر و تبری (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان پژوهشی در فضای گردشگری شهر انزلی با تأکید بر بازاریابی گردشگری نشان دادند که روند تغییرات مراکز خدماتی با افزایش جمعیت گردشگر متناسب نیست و هر چند منطقه آزاد به عنوان انگیزه مسافرت در ذهن گردشگران جای دارد اما شرایط موجود منطقه آزاد تجاری نقشی در فعالیت‌های گردشگری مسافران ایفا نمی‌کند و عدم توسعه جدی کمی و کیفی مراکز خدمات‌رسانی به عنوان چالشی در بازار گردشگری شهر به حساب می‌آید. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان ارزیابی توان توسعه گردشگری بیابان و تأثیر آن بر ابعاد اجتماعی-اقتصادی و کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان خور و بیابانک) به آرایه راهکارها و راهبردهای توسعه گردشگری در روستاهای فوق پرداخته و معتقدند که از طریق برنامه‌ریزی منطقی و عقلانی در راستای ظرفیت و پتانسیل منطقه و توجه بنیادین به مفاهیم و آموزه‌های گردشگری پایدار می‌توان مقدمات توسعه گردشگری را فراهم کرد. فاضل‌نیا و هدایتی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار، به بررسی پتانسیل‌ها و محدودیت‌های توسعه گردشگری دریاچه زریوار و آرایه راهبردهای بهینه گردشگری این منطقه پرداختند و در نتیجه نشان دادند که آستانه آسیب‌پذیری دریاچه به خاطر گردشگری آن بالاست و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب و همچنین مدیریت واحد جهت رفع محدودیت‌ها و استفاده از قابلیت‌ها و توانمندی‌های آن می‌باشد. ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی استراتژی‌های گردشگری استان لرستان پرداختند و متوجه شدند که راهبرد WO مناسب‌ترین راهبرد برای این استان می‌باشد. سرایی و شمشیری (۱۳۹۲) به بررسی استراتژی‌های گردشگری شهر شیراز پرداختند و راهبرد SO مناسب‌ترین راهبرد برای این شهر می‌باشد و در تحقیق دیگری هزارجریبی و کرمی (۱۳۹۰) راهبرد مناسب گردشگری برای روستای افجه استان تهران را راهبرد محافظه‌کارانه انتخاب کردند.

در سال ۲۰۰۵، مطالعه‌ای از سوی پتر. اس. مورنو از گروه مطالعات محیطی دانشگاه ویسکانسین در مادیسون تحت عنوان گردشگری در حوزه کارآئیب: بررسی اثرات سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شد. وی گردشگری طبیعی را به عنوان یک عامل بالقوه نجات‌دهنده ارزش‌های اکولوژیکی و اقتصادی در بسیاری از بخش‌های آمریکای لاتین می‌داند و سرمایه‌گذاری‌های خارجی را ابزاری برای توسعه پایدار محلی معرفی می‌کند. مورنو در تحقیق خود از سه مطالعه موردی در سواحل برزیل و جزایر هندوراس جهت تبیین چالش‌هایی که جامعه‌های محلی در کسب منافع گردشگری آن‌ها مواجه هستند استفاده نمود. موفقیت این جوامع در جذب سرمایه‌های خارجی، به توانمندی‌های آن‌ها در نحوه هدایت این سرمایه‌ها و کنترل بر منابع محلی بستگی دارد. این امر، نیاز به تغییر فرهنگی از طریق برنامه‌ریزی و توجه به ابعاد سیاسی موضوع را مشخص نمود. نقطه قوت پژوهش انجام شده از سوی مورنو، توجه به امر سرمایه‌گذاری خارجی و همچنین دادن بعد سیاسی به برنامه‌ریزی محلی می‌باشد.

گردشگری را با توجه به هدف آن می‌توان به چند گونه تقسیم کرد که با توجه به تعداد گردشگران و انگیزه‌های آنان، رایج‌ترین گونه گردشگری، گردشگری تفریحی می‌باشد. از دیگر گونه‌های گردشگری عبارتند از: گردشگری درمانی

(برای بهره‌گیری از آب‌های گرم معدنی و غیره)، گردشگری مذهبی، گردشگری بازاری، گردشگری همایشی، گردشگری الکترونیک، گردشگری ورزشی و اکوتوریسم (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۴).

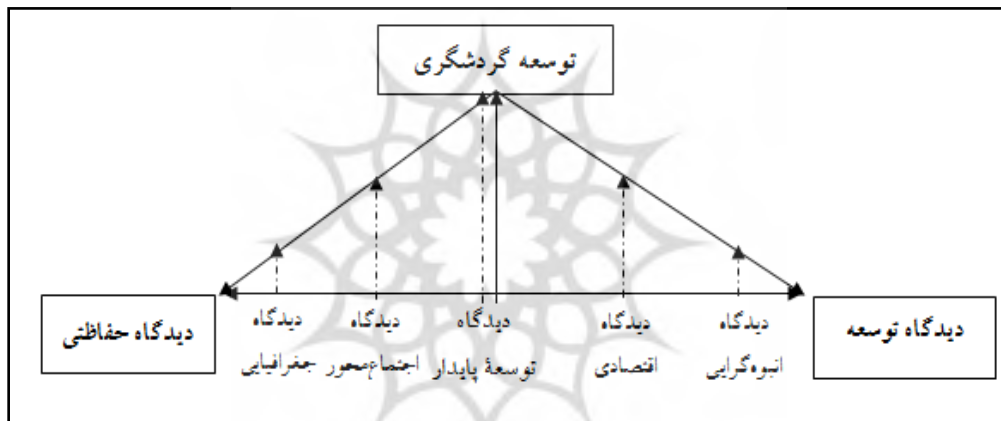
تاکنون رویکردهای مختلفی در توسعه گردشگری مطرح شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: رویکرد انبوه‌گرایی که بر توسعه گسترده زیرساخت‌ها و تأسیسات گردشگری در مقاصد گردشگری (بدون ملاحظات پایداری) تأکید دارد. رویکرد صنعت-محور که براساس آن، گردشگری به عنوان یک صنعت اقتصادی در نظر گرفته می‌شود و دولت‌ها از آن به عنوان ابزاری در جهت درآمدزایی بیشتر و رشد و توسعه مناطق، استفاده می‌کنند که از این طریق ممکن است منابع طبیعی نیز مورد بهره‌برداری سوء قرار گیرند. رویکرد جغرافیایی/فضایی که از سوی جغرافیدانان و طرفداران حفاظت از منابع طبیعی مطرح شده است و با نگاه برنامه‌ریزی فضایی، توسعه گردشگری همزمان با حفظ ارزش‌های اکولوژیکی اتفاق می‌افتد. رویکرد گردشگری اجتماع-محور که طبق آن، توسعه گردشگری با مشارکت و احترام به خواسته‌های اجتماع میزبان صورت می‌گیرد و بالاخره، رویکرد گردشگری پایدار که از طریق آن، توسعه گردشگری در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی محقق می‌گردد (Hall & McArthur, 2000: 11).

جدول ۱. رویکردهای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری

رویکرد	فرض‌های اساسی و گرایش‌های مرتبط	تعریف مساله برنامه‌ریزی گردشگری
انبوه‌گرایی	<ul style="list-style-type: none"> - گردشگری یک کالای اساسی است. - منابع طبیعی و فرهنگی باید بهره‌برداری شود. - صنعت به عنوان یک تخصص محسوب می‌شود. - توسعه در حوزه‌های تجاری-شرکتی تعریف می‌شود. 	<ul style="list-style-type: none"> - چه تعداد گردشگر می‌تواند جذب شود و اسکان داده شود. - چگونه می‌توان بر موانع غلبه کرد. - چگونه می‌توان ساکنین محلی را متقاعد کرد تا با گردشگران به خوبی رفتار کنند.
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> - گردشگری همانند سایر صنایع در نظر گرفته می‌شود. - استفاده از گردشگری در جهت ایجاد اشتغال، کسب عواید خارجی، بهبود تجارت، تشویق توسعه منطقه‌ای، غلبه بر عدم تعادل‌های اقتصادی منطقه‌ای. - برنامه‌ریزی در نقش یک متخصص. - توسعه به عنوان رشد اقتصادی تعریف می‌شود. 	<ul style="list-style-type: none"> - آیا گردشگری می‌تواند به عنوان قطب رشد مورد استفاده قرار گیرد؟ - پیشینه‌سازی ابزارهای افزایش درآمد و اشتغال چگونه امکان‌پذیر است؟ - چگونه می‌توان بر انتخاب مصرف‌کننده تأثیر گذاشت؟ - چگونه می‌توان ارزش‌های اقتصادی را برای غیربومی‌ها تأمین کرد؟ - چگونه می‌توان ارزش‌های اقتصادی را برای اهداف حفاظتی فراهم آورد؟
فضایی-جغرافیایی	<ul style="list-style-type: none"> - گردشگری وسیله‌ای برای استفاده منابع. - مبنای اکولوژیکی برای توسعه. - حفاظت محیطی. - توسعه با در نظر داشتن محیط. - حفاظت از تنوع ژنتیکی. 	<ul style="list-style-type: none"> - ظرفیت‌سازی کالبدی-فیزیکی. - مدیریت استاذانه الگوهای سفر و جریان‌های گردشگر. - مدیریت گردشگر. - تمرکز یا تفرق گردشگران. - درک محیط طبیعی. - مدیریت مناطق بکر و پارک‌های ملی. - طراحی نواحی حساس محیطی.
اجتماع محور	<ul style="list-style-type: none"> - نیاز به کنترل محلی. - تحقیق در خصوص توسعه متعادل. - تحقیق در زمینه ال‌ترناتیوهای برای توسعه "انبوه" گردشگری. - برنامه‌ریز در نقش تسهیل‌گر به جای متخصص. - توسعه به توجه به مباحث اجتماعی-فرهنگی. 	<ul style="list-style-type: none"> - چگونه می‌توان کنترل اجتماع محلی را تقویت کرد؟ - درک گرایش‌های اجتماع محلی در گردشگری چگونه محقق می‌شود؟ - درک اثرات گردشگری بر اجتماع محلی چگونه حاصل می‌گردد؟
توسعه پایدار	<ul style="list-style-type: none"> - یکپارچه‌سازی ارزش‌های اقتصادی، محیطی و اجتماعی-فرهنگی. - یکپارچه‌سازی برنامه‌ریزی گردشگری با سایر فرآیندهای برنامه‌ریزی. - برنامه‌ریزی کل‌گرا. - حفظ فرآیندهای ضروری اکولوژیکی. - حفظ میراث انسانی و تنوع زیستی. - عدالت بین نسلی و درون نسلی. - دستیابی به تعادل بهتر عدالت و فرصت بین ملت‌ها. 	<ul style="list-style-type: none"> - درک سیستم گردشگری. - تنظیم اهداف، مقاصد و اولویت‌ها. - دستیابی به هماهنگی سیاستگذاری و مدیریت در درون و بین بخش‌های خصوصی و دولتی. - سیستم‌های هماهنگ و یکپارچه کنترل. - درک ابعاد سیاسی گردشگری. - برنامه‌ریزی برای آن نوع گردشگری که تأمین‌کننده نیازهای محلی و تجارت موفق در بازارهای رقابتی است.

توجه به گردشگری پایدار از دهه ۱۹۶۰ با شناسایی تأثیر بالقوه گردشگری انبوه و توجه به تأثیر فعالیت‌های گردشگری بر اقتصاد، محیط زیست و فرهنگ نقاط توریستی در مناطق میزبان آغاز شد (Choi, 2003:7). این روند در دهه ۱۹۷۰ با شکل‌گیری و پیدایش مفهوم گردشگری سبز و ادامه یافت و بیشتر بر حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی و سایر منابع گردشگری بر استفاده دائم نسل فعلی و نسل‌های آینده معطوف گردید. به دنبال این تلاش‌ها اصطلاح و مفهوم گردشگری پایدار به عنوان تنها راه نجات طبیعت و انسان نمود پیدا کرد (قادری، ۱۳۸۲: ۱۳۵).

گردشگری پایدار که با مشخصه‌های سازگاری اکولوژیکی، کارایی اقتصادی و پذیرش اجتماعی تعریف می‌گردد، مشروط به محافظت از محیط زیست و سازگاری فعالیت‌های گردشگر با ارزش‌های اجتماعی- اقتصادی بومیان است. توسعه پایدار گردشگری فرآیندی است که نیازهای گردشگران فعلی و مناطق میزبان را برآورده می‌سازد، در حالی که فرصت‌های آینده را مورد حمایت قرار می‌دهد و تقویت می‌کند، در واقع در این تعریف حرکت به گونه‌ای است که پیش‌بینی می‌شود که منجر به مدیریت تمامی منابع به شیوه‌ای بشود که نیازهای اقتصادی، اجتماعی، زیبایی‌شناسی و اکولوژیکی قابل تأمین باشند، در حالی که یکپارچگی فرهنگی، انرژی، هوا، زیستگاه، زباله، حیات وحش، فرآیندهای اصلی اکولوژیکی، تنوع زیستی و غیره حفظ گردد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷).

شکل ۱. جهت‌گیری رویکردهای توسعه گردشگری (منبع: اسماعیل زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۲)

بندر انزلی که یکی از مناطق مرزی آبی کشور است، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بالایی برای جذب گردشگر دارد و همه ساله گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کند. بدیهی است که این روند پیامدهای مثبتی نظیر: درآمدزایی، ایجاد اشتغال، تعامل الگوهای نوین فرهنگی، بسط زیرساخت‌ها و... برای این منطقه به دنبال داشته است، اما آنچه که کمتر بدان توجه شده است، آثار منفی گردشگری از قبیل: تخریب محیط‌زیست، ساخت و ساز گسترده و از بین رفتن اراضی کشاورزی و طبیعی، تهدید فرهنگ محلی و گسستگی بین نسلی، کاهش سطح رضایت‌مندی‌ها، کاهش امنیت عمومی، تخریب اکوسیستم‌ها، رشد آلودگی‌ها، رشد قیمت‌ها، تضعیف اصول اخلاقی، و نظایر این‌ها می‌باشد که ضعف مدیریت و برنامه‌ریزی از علل اصلی این ناپایداری‌ها است. در واقع نبود رویکرد جامع و بخشی‌نگری باعث بروز مسائل منفی و رشد ناپایداری‌ها در این شهر شده است. بنابراین هدف اصلی از انجام این پژوهش تحلیل ویژگی‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در بندرانزلی می‌باشد و نتیجه کار ارائه راهبردهای توسعه گردشگری در بندر انزلی مبتنی بر اصول توسعه پایدار است. با توجه به اهداف مطرح شده، پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به سوال‌های زیر است:

- وضعیت پایداری گردشگری بندرانزلی در هر یک از مولفه‌های جمعیتی- اجتماعی؛ محیطی- کالبدی؛ و اقتصادی- نهادی چگونه است؟

– استراتژی مناسب توسعه گردشگری در بندرانزلی کدام است؟

روش پژوهش

روش پژوهش در چارچوب پارادایم توسعه پایدار گردشگری تدوین شده است. روش تحقیق برای شناخت توانمندی‌های توسعه گردشگری و شناسایی ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، مبتنی بر روش تبیینی است. در این راستا در گام اول با مرور ادبیات تحقیق مؤلفه‌های مؤثر در توسعه گردشگری پایدار شناسایی می‌شود. در ادامه مؤلفه‌های شناسایی شده، با بهره‌گیری از ابزار پرسش‌نامه و مصاحبه ارزیابی و رتبه‌بندی می‌شود. در گام سوم پس از محاسبه امتیاز نهایی ظرفیت گردشگری بندرانزلی، ظرفیت این بندر در بخش گردشگری براساس طیف لیکرت ارزیابی گردید. بخش دیگری از پژوهش به تدوین راهبردها اختصاص دارد که در این بخش پس از شناسایی عوامل چهارگانه تکنیک سوات (نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید) انواع راهبردهای منتج از این تکنیک رتبه‌بندی شده و در نهایت براساس رتبه‌بندی انجام شده راهبردهای توسعه گردشگری پیشنهاد می‌شود. روش گردآوری اطلاعات از طریق روش کتابخانه‌ای (شامل مطالعه اسناد مختلف، تهیه داده‌ها و آمارها از سازمان‌های متعدد بررسی‌های اینترنتی و مطالعه پایگاه‌های مختلف داده‌ها؛ مطالعه پایان‌نامه‌ها و کتب علمی؛ بررسی گزارش‌ها و طرح‌های سازمان‌های مختلف) و روش میدانی (شامل تکمیل پرسش‌نامه از واحدهای تحلیل؛ شامل گردشگران شهر، مشاهده موضوعات و نقاط مختلف در محدوده‌های سکونتگاهی و طبیعی منطقه و عکسبرداری از آن‌ها؛ مصاحبه با گردشگران، و همچنین متخصصین موضوع تحقیق در جهت اصلاح شاخص‌های نظری) صورت گرفته است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، با استفاده از طیف لیکرت (برای تعیین میزان ظرفیت‌های گردشگری و سنجش سطح پایداری توسعه گردشگری در شهر بندر انزلی) به تحلیل داده‌ها اقدام شده است. با توجه به اینکه تعداد گردشگران بندرانزلی به طور دقیق مورد بررسی قرار نگرفته و آمار مشخصی برای آن وجود ندارد و تنها آمار گردشگران نیز براساس گردشگران ورودی به واحدهای اقامتی توسط سازمان گردشگری استان بررسی شده است که حدود ۸۰۰,۰۰۰ نفر در سال بوده است (سازمان گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۱) و با توجه به فرمول کوکران نیز تعداد پرسشگران ۳۸۵ نفر برآورد می‌گردد.

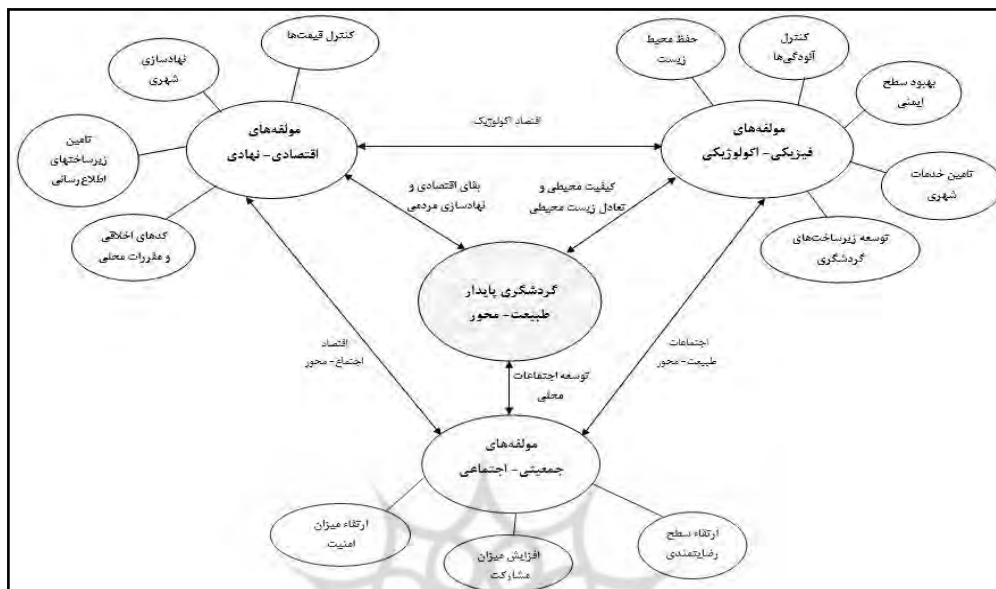
برای تدوین چارچوب مناسب شاخص‌شناسی پایداری گردشگری به مطالعه اسناد معتبر جهانی (دانشنامه اکوتوریسم، گزارش بانک جهانی، گزارش اتحادیه اروپا، گزارش منطقه آسه‌ان، گزارش آسیای جنوبی، و شاخص‌های سازمان جهانی گردشگری) اقدام گردید و از شاخص‌های آن‌ها با رعایت ملاحظات بومی برای بندر انزلی استفاده شد که در جدول (۲) نشان داده شده است:

جدول ۲. مؤلفه‌ها و شاخص‌های مشترک مطالعات جهانی پایداری گردشگری

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	گزارش اتحادیه اروپا	گزارش منطقه آسیه. آن	متغیرهای دانشنامه اکوتوریسم	گزارش آسیای جنوبی	گزارش بانک جهانی	متغیرهای سازمان جهانی گردشگری
محیطی - کابردی	اکوسیستم‌ها	*	*	*	*	*	*
	تنوع زیستی	*	*	*	*	*	*
	آلودگی صوتی	*	*	*	*	*	*
	آلودگی آب	*	*	*	*	*	*
	آلودگی هوا	*	*	*	*	*	*
	آلودگی محیطی	*	*	*	*	*	*
	زیرساخت‌ها و خدمات محلی	*	*	*	*	*	*
	ایمنی	*	*	*	*	*	*
	انرژی	*	*	*	*	*	*
	تغییرات کاربری اراضی	*	*	*	*	*	*
	حمل و نقل	*	*	*	*	*	*
	اراضی ساحلی	*	*	*	*	*	*
جمعیتی - اجتماعی	جمعیت	*	*	*	*	*	*
	مسکن	*	*	*	*	*	*
	مشارکت	*	*	*	*	*	*
	زبان مکالمه محلی	*	*	*	*	*	*
	امنیت	*	*	*	*	*	*
	رضایت	*	*	*	*	*	*
	بهداشت و سلامت	*	*	*	*	*	*
	آموزش	*	*	*	*	*	*
	عدالت	*	*	*	*	*	*
	اشتغال و بیکاری	*	*	*	*	*	*
اقتصادی - نهادی	میزان سرمایه‌گذاری‌ها	*	*	*	*	*	*
	قیمت‌ها	*	*	*	*	*	*
	درآمدهای گردشگری	*	*	*	*	*	*
	فعالیت‌های اقتصادی	*	*	*	*	*	*
	هزینه‌های گردشگری	*	*	*	*	*	*
	مالیات‌ها	*	*	*	*	*	*
	تولید ناخالص داخلی	*	*	*	*	*	*
	نهادهای محلی	*	*	*	*	*	*
	اصول اخلاقی	*	*	*	*	*	*
	قوانین و مقررات	*	*	*	*	*	*
	زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی	*	*	*	*	*	*
	مالکیت	*	*	*	*	*	*
طرح‌های گردشگری	*	*	*	*	*	*	
میزان همکاری‌های نهادی	*	*	*	*	*	*	

پس از انتخاب نهایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های گردشگری پایدار، به طراحی مدل مفهومی شکل (۲) گردشگری پایدار در منطقه مورد مطالعه اقدام گردید. همان‌گونه که در شکل (۲) نیز نشان داده شده است، این مدل از سه مؤلفه اصلی

فیزیکی- اکولوژیکی، جمعیتی- اجتماعی و اقتصادی- نهادی تشکیل شده است. هر یک از مولفه‌های سه‌گانه نیز از چند شاخص تشکیل گردیده است. در انتخاب منابع مطالعاتی و متغیرهای گردشگری پایدار، سعی شده است که شاخص‌ها به نوعی انتخاب شوند که بتوانند مؤلفه‌های سه‌گانه را به خوبی نمایندگی کنند.

شکل ۲. مدل مفهومی توسعه پایدار گردشگری

محدوده مورد مطالعه

بندرانزلی یکی از مهم‌ترین بندر جاذب گردشگر (توریستی) و از مراکز مهم اقتصادی و یکی از قطب‌های ورزشی در ایران است. این بندر دارای اولین و بزرگترین بندر ایران در سواحل جنوبی دریای کاسپین است و در استان گیلان واقع شده است. بندرانزلی به عنوان پرباران‌ترین شهر ایران از گذشته به شهر باران شناخته شده است. بندرانزلی در غرب استان گیلان قرار دارد که از چند جزیره و شبه جزیره تشکیل شده است که به واسطه پل به هم مرتبط هستند. جمعیت بندر انزلی در سال ۱۳۹۰، حدود ۱۳۳ هزار نفر و مساحت آن نیز بالغ بر ۲۷۵ کیلومتر مربع می‌باشد.

شکل ۳. موقعیت بندرانزلی در سطح کشور

یافته‌ها و بحث

- جاذبه‌های گردشگری بندرانزلی

برای بررسی و شناخت جاذبه‌های گردشگری بندرانزلی، آثار و جاذبه‌های گردشگری این شهر در ۴ بخش جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی، طبیعی، انسان ساخت و صنایع دستی تقسیم گردید و مهم‌ترین مؤلفه‌های گردشگری به تفکیک چهار بخش ذکر گردید.

جدول ۳. آثار و جاذبه‌های گردشگری بندرانزلی

بخش	جاذبه‌ها
جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی	حافظیه انزلی، گورستان لهستانی‌ها، بقعه بی‌بی حوریه، بلوار بندرانزلی، کاخ میان پشته، پل غازیان، پل انزلی، مناره انزلی، آرامگاه سربازان لهستانی، عمارت معتمدی، ساختمان فند چنان، ساختمان داودزاده، بنای بانک ملی، بنای شمس‌العماره، کاخ خوشناریا، ساختمان موزیک، حمام علی اف، حمام شاه، حمام سنگی.
جاذبه‌های طبیعی	ساحل انزلی، پهنه جنگلی فتاتو، تالاب انزلی
جاذبه‌های انسان ساخت	پارک ساحلی بلوار قدس، دهکده ساحلی، فانوس دریایی، برج ساعت، موج شکن، ساختمان شهرداری گمرک، مجتمع تجاری ستاره شمال، مجتمع تجاری کاسپین، بازار پردیس، بازار ساحلی، بازار سپه، بازار گیلار.
صنایع دستی	قلاددوزی، صنایع مستظرفه چوبی، مروار بافی، چادر شب بافی، حصیر بافی، گلیم بافی، نمد مالی، سفالگری دستیافت پشمی، تولیدات دستیافت پشمی، پوشاک سنتی، چاروق و چموش دوزی، بامبو بافی.

منبع: سازمان گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۱

جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها در بخش‌های مختلف اعم از مناطق تجاری، تاریخی، طبیعی و غیره صورت گرفته است. از مجموع ۳۸۵ پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه حدود ۷۱ درصد در بین سنین ۲۵-۳۵ سال قرار داشتند و حدود ۱۶ درصد بالای ۳۵ سال و مابقی نیز دارای سن کمتر از ۲۵ سال را شامل می‌شدند که از این تعداد ۵۱ درصد را زنان و ۴۹ درصد را مردان تشکیل می‌دادند. بیشتر گردشگران وارد به این منطقه دارای شغل دولتی بودند طوری که حدود ۴۴ درصد را شامل می‌شدند و همچنین شغل‌های آزاد و دانشجو و خانه‌دار نیز گردشگر این منطقه محسوب می‌شدند. از این تعداد گردشگران حدود ۷۲ درصد افراد متأهل و ۲۸ درصد را مجردها تشکیل داده‌اند که ۳۶ درصد ساکن تهران و مابقی در دیگر استان‌های کشور سکونت دارند.

- مؤلفه‌های محیطی - کالبدی

برای بررسی مؤلفه‌های محیطی - کاربردی از ۴ متغیر آلودگی، ایمنی، زیرساخت‌های گردشگری، خدمات محله‌ای، تنوع زیستی و ۱۹ شاخص بهره گرفته شده است. در میان شاخص‌های متغیر آلودگی، شاخص میزان همکاری در آلوده نکردن محیط زیست با امتیاز ۵۴/۹۰ و میزان همکاری در جلوگیری از ایجاد سروصدای بالا با امتیاز ۵۴/۱۳ بیشترین امتیاز را شامل گردیده‌اند که این بدان معنی است که مردم بیشترین میزان مشارکت و همکاری را در بخش آلودگی در این دو بخش داشته‌اند. امتیاز متغیر ایمنی در دو شاخص میزان احساس ایمنی در رانندگی در شبکه راه‌های شهر و میزان دسترسی به پایگاه‌های امداد و نجات بررسی گردید که امتیاز این متغیر ۴۸/۳۶ بدست آمد. زیرساخت‌های گردشگری شهر در ۶ شاخص بررسی گردید که کمترین امتیاز را سیستم‌های آبرسانی این شهر و با امتیاز ۴۰/۴۴ می‌باشد و بیشترین امتیاز مربوط به شاخص میزان دسترسی به هتل‌ها، مسافرخانه‌ها و مکان‌های خواب و با امتیاز ظرفیت ۶۳/۳۲ می‌باشد. برای بررسی امتیاز مربوط به خدمات محله‌ای از ۷ شاخص استفاده گردید که میزان دسترسی به سطل‌های آشغال با امتیاز ۶۲/۵۴ و میزان رضایت از کیفیت سیستم‌های حمل و نقل عمومی با امتیاز ۴۲/۸۳ به ترتیب بیشترین و کمترین امتیاز را بدست آوردند.

جدول ۳. ظرفیت‌های گردشگری مربوط به مؤلفه‌های محیطی - کالبدی در بندرانزلی

متغیر	شاخص	امتیاز ظرفیت شاخص‌ها (به درصد)	امتیاز ظرفیت متغیرها (به درصد)
آلودگی	میزان همکاری در آلوده نکردن هوا	۵۳/۵۶	۵۴/۰۵
	میزان همکاری در آلوده نکردن محیط زیست	۵۴/۹۰	
	میزان همکاری در آلوده نکردن منابع آب	۵۳/۶۱	
	میزان همکاری در جلوگیری از ایجاد سروصدای بالا	۵۴/۱۳	
ایمنی	میزان احساس ایمنی در رانندگی در شبکه راه‌های شهر	۴۵/۳۵	۴۸/۳۶
	میزان دسترسی به پایگاه‌های امداد و نجات	۵۱/۳۷	
زیرساخت‌های گردشگری	سیستم‌های آب آشامیدنی	۴۰/۴۴	۴۹/۳۹
	میزان دسترسی به هتل‌ها، مسافرخانه‌ها و مکان‌های خواب	۶۳/۳۲	
	میزان دسترسی به رستوران‌ها، اغذیه‌ها و قهوه‌خانه‌ها	۶۲/۸۶	
	میزان رضایت از کیفیت هتل‌ها، مسافرخانه‌ها و مکان‌های خواب	۳۹/۷۳	
	میزان رضایت از کیفیت شبکه راه‌ها	۴۱	
	میزان رضایت از وضعیت ترافیک راه‌ها در منطقه	۴۸/۹۹	
خدمات محله‌ای	میزان دسترسی به سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی	۴۳/۴۴	۴۹/۷۲
	میزان رضایت از کیفیت سیستم‌های حمل و نقل عمومی	۴۲/۸۳	
	میزان دسترسی به سرویس‌های بهداشتی منطقه	۵۵/۴۳	
	میزان رضایت از کیفیت سرویس‌های بهداشتی منطقه	۴۶/۹۶	
	میزان رضایت از وضعیت بهداشت محیط	۴۵/۲۰	
	میزان دسترسی به سطل‌های آشغال	۶۲/۵۴	
	میزان دسترسی به امکانات بهداشتی - درمانی	۵۱/۶۷	

- مؤلفه‌های اقتصادی - نهادی

مؤلفه‌های دیگری که در شناسایی ظرفیت‌های گردشگری در محدوده مورد مطالعه قرار گرفتند، مؤلفه‌های اقتصادی - نهادی است که دارای ۳ متغیر و ۱۰ شاخص می‌باشند. در میان متغیر قیمت‌ها، شاخص میزان رضایت از قیمت کالاهای محلی با امتیاز ۵۳/۹۲ بیشترین امتیاز را دارد و شاخص قیمت زمین و مسکن نیز با امتیاز ۳۱/۱۱ کمترین امتیاز را شامل گردیده است. در میان شاخص‌های متغیر زیرساخت‌های اطلاع رسانی، میزان دسترسی به روزنامه‌های کثیرالانتشار و میزان دسترسی به بانک‌های خدمات‌رسان و عابر بانک به ترتیب با امتیازهای ۶۳/۴۲ و ۵۷/۳۹ بیشترین امتیاز را بدست آورده‌اند. در میان شاخص‌های نهادهای محلی که از ۲ شاخص استفاده گردیده است شاخص میزان رضایت از زمان دسترسی به نهادهای محلی دارای امتیاز ۴۶/۲۲ و شاخص میزان رضایت از دسترسی به نهادهای محلی (کمیت نهادها) دارای امتیاز ۴۵/۲۴ می‌باشند.

جدول ۴. ظرفیت‌های گردشگری مربوط به مؤلفه‌های اقتصادی - نهادی در بندرانزلی

متغیر	شاخص	امتیاز ظرفیت شاخص‌ها (به درصد)	امتیاز ظرفیت متغیرها (به درصد)
وضعیت قیمت‌ها	میزان رضایت از قیمت غذاهای محلی	۵۱/۶۳	۴۴/۳۸
	میزان رضایت از قیمت اقامتگاه‌ها و مکان‌های خواب	۴۰/۸۸	
	میزان رضایت از قیمت کالاهای محلی	۵۳/۹۲	
	میزان رضایت از قیمت زمین و مسکن	۳۱/۱۱	
زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی	میزان دسترسی به روزنامه‌های کثیرالانتشار	۵۳/۵۰	۵۶/۴۲
	میزان دسترسی به مراکز اطلاع‌رسانی	۴۹/۳۲	
	وضعیت آنتن‌دهی موبایل	۶۵/۴۶	
	میزان دسترسی به بانک‌های خدمات‌رسان و عابربانک	۵۷/۳۹	
نهادهای محلی	میزان رضایت از کیفیت نهادهای محلی	۴۶/۲۲	۴۵/۷۳
	میزان رضایت از دسترسی به نهادهای محلی (کمیت نهادهای)	۴۵/۲۴	

مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی

مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی نیز از ۴ متغیر مشارکت، رضایت، رفتار و امنیت و ۱۱ شاخص تشکیل شده‌اند. برای بررسی متغیر مشارکت از ۴ شاخص بهره‌گرفته شده است. در بین این شاخص‌ها، شاخص حفاظت از گونه‌های جانوری و پرندگان با امتیاز ۶۲/۱۳ و حفاظت از گونه‌های گیاهی با امتیاز ۶۱/۷۶ بیشترین امتیازات را در این متغیر بدست آورده‌اند. متغیر رضایت با ۲ شاخص میزان رضایت گردشگران از ساکنین محلی و میزان رضایت از مشارکت ساکنین به عنوان راهنمایان محلی سنجیده شده است که به ترتیب دارای امتیاز ۶۶/۲۳ و ۶۹/۹۲ می‌باشند. متغیر رفتار از ۳ شاخص میزان احترام به مردم و فرهنگ محلی، میزان احترام به قوانین و مقررات محلی و میزان تمیز نگهداشتن طبیعت بررسی گردیده است که شاخص میزان احترام به مردم و فرهنگ محلی بیشترین امتیاز را بدست آورده است. امتیاز شاخص‌های متغیر امنیت نیز که از دو شاخص میزان احساس امنیت گردشگران و میزان دسترسی گردشگران به پلیس تشکیل شده به ترتیب دارای امتیاز ۵۸/۸۵ و ۶۳/۷۹ می‌باشند.

جدول ۴. ظرفیت‌های گردشگری مربوط به مؤلفه‌های اقتصادی - نهادی در بندرانزلی

متغیر	شاخص	امتیاز ظرفیت شاخص‌ها (به درصد)	امتیاز ظرفیت متغیرها (به درصد)
وضعیت قیمت‌ها	میزان رضایت از قیمت غذاهای محلی	۵۱/۶۳	۴۴/۳۸
	میزان رضایت از قیمت اقامتگاه‌ها و مکان‌های خواب	۴۰/۸۸	
	میزان رضایت از قیمت کالاهای محلی	۵۳/۹۲	
	میزان رضایت از قیمت زمین و مسکن	۳۱/۱۱	
زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی	میزان دسترسی به روزنامه‌های کثیرالانتشار	۵۳/۵۰	۵۶/۴۲
	میزان دسترسی به مراکز اطلاع‌رسانی	۴۹/۳۲	
	وضعیت آنتن‌دهی موبایل	۶۵/۴۶	
	میزان دسترسی به بانک‌های خدمات‌رسان و عابربانک	۵۷/۳۹	
نهادهای محلی	میزان رضایت از کیفیت نهادهای محلی	۴۶/۲۲	۴۵/۷۳
	میزان رضایت از دسترسی به نهادهای محلی (کمیت نهادهای)	۴۵/۲۴	

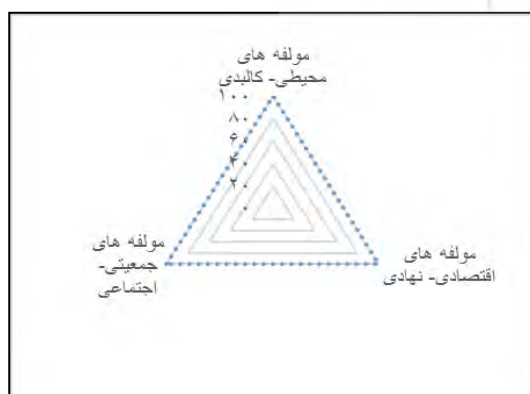
مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی

مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی نیز از ۴ متغیر مشارکت، رضایت، رفتار و امنیت و ۱۱ شاخص تشکیل شده‌اند. برای بررسی متغیر مشارکت از ۴ شاخص بهره‌گرفته شده است. در بین این شاخص‌ها، شاخص حفاظت از گونه‌های جانوری و پرندگان با امتیاز ۶۲/۱۳ و حفاظت از گونه‌های گیاهی با امتیاز ۶۱/۷۶ بیشترین امتیازات را در این متغیر بدست آورده‌اند. متغیر رضایت با ۲ شاخص میزان رضایت گردشگران از ساکنین محلی و میزان رضایت از مشارکت ساکنین به عنوان راهنمایان محلی سنجیده شده است که به ترتیب دارای امتیاز ۶۶/۲۳ و ۶۹/۹۲ می‌باشند. متغیر رفتار از ۳ شاخص میزان احترام به مردم و فرهنگ محلی، میزان احترام به قوانین و مقررات محلی و میزان تمیز نگهداشتن طبیعت بررسی گردیده است که شاخص میزان احترام به مردم و فرهنگ محلی بیشترین امتیاز را بدست آورده است. امتیاز شاخص‌های متغیر امنیت نیز که از دو شاخص میزان احساس امنیت گردشگران و میزان دسترسی گردشگران به پلیس تشکیل شده به ترتیب دارای امتیاز ۵۸/۸۵ و ۶۳/۷۹ می‌باشند.

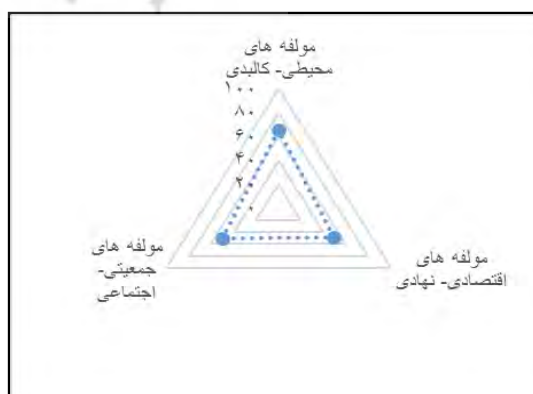
جدول ۵. ظرفیت‌های گردشگری مربوط به مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی در بندرانزلی

متغیر	شاخص	امتیاز ظرفیت شاخص‌ها (به درصد)	امتیاز ظرفیت متغیرها (به درصد)
مشارکت	حفاظت از آثار تاریخی، باستانی و فرهنگی	۶۰/۹۱	۶۰/۰۹
	پاکیزه نگهداشتن رودخانه‌ها و منابع آب منطقه	۵۵/۵۸	
	حفاظت از گونه‌های جانوری و پرندگان	۶۲/۱۳	
	حفاظت از گونه‌های گیاهی	۶۱/۷۶	
رضایت از مردم محلی	میزان رضایت گردشگران از میهمان نوازی ساکنین محلی	۶۶/۲۳	۶۷/۰۷
	میزان رضایت از مشارکت ساکنین به عنوان راهنمایان محلی	۶۹/۹۲	
رفتار	میزان احترام به مردم و فرهنگ محلی	۷۲/۹۷	۷۰/۷۱
	میزان احترام به قوانین و مقررات محلی	۶۸/۴۵	
	میزان تمیز نگهداشتن طبیعت	۶۴/۷۲	
امنیت	میزان احساس امنیت گردشگران	۵۸/۸۵	۶۱/۳۲
	میزان دسترسی گردشگران به پلیس	۶۳/۷۹	

با توجه به جداول، امتیاز نهایی مؤلفه‌های محیطی - کالبدی (میانگین امتیاز متغیرهای مربوطه)، ۶۵/۰۴ و امتیاز نهایی مؤلفه‌های اقتصادی - نهادی برابر با ۴۸/۸۴ و امتیاز نهایی مؤلفه‌های جمعیتی - اجتماعی، ۵۰/۳۸ می‌باشد.

شکل ۵. وضعیت ایده‌آل توسعه گردشگری ظرفیت‌های بندرانزلی

شکل ۴. ظرفیت‌های موجود توسعه گردشگری در بندرانزلی

شکل (۴)، نشان‌دهنده ظرفیت‌های موجود گردشگری بندر انزلی می‌باشد که در مقایسه با ظرفیت‌های ایده‌آل (شکل ۵) در سطح پایینی قرار دارد، به عبارتی در سطح ایده‌آل می‌بایست تمام امتیازها برابر با ۱۰۰ باشد اما وضعیت موجود بیانگر تفاوت‌های زیادی می‌باشد. برای سنجش ظرفیت توسعه گردشگری در منطقه از اندازه‌گیری فاصله‌ای استفاده شده است. بدین معنی که فاصله بین صفر تا ۱۰۰ براساس طیف لیکرت به ۵ قسمت تقسیم شده و میزان ظرفیت توسعه گردشگری در بندر انزلی نشان داده شده است. همان‌گونه که در جدول (۶) نشان داده شده است، محدوده بین صفر تا ۲۰ ظرفیت خیلی پایین، محدوده بین ۲۰ تا ۴۰ ظرفیت پایین، محدوده بین ۴۰ تا ۶۰ ظرفیت متوسط، محدوده بین ۶۰ تا ۸۰ ظرفیت بالا و محدوده بین ۸۰ تا ۱۰۰ ظرفیت خیلی بالا محسوب می‌گردد. بر این اساس، ظرفیت توسعه گردشگری در محدوده مطالعه با میانگین نهایی سه مؤلفه ۵۴/۷۵ در محدوده بین ۴۰ تا ۶۰ قرار دارد و وضعیت متوسط را به خود اختصاص داده است. در واقع بهره‌برداری مناسبی از منابع در بندر انزلی نشده است. این به معنای نفی ظرفیت‌های گردشگری بندر انزلی نیست بلکه باید نوع بهره‌برداری و مدیریتی مناسبی در منطقه اتخاذ شود.

جدول ۶. اندازه‌گیری ظرفیت گردشگری محدوده مطالعاتی با طبقه‌بندی پنج‌گانه پرسکات آلن

وضعیت	خیلی بالا	بالا	متوسط	پایین	خیلی پایین
فاصله	۸۱-۱۰۰	۶۱-۸۰	۴۱-۶۰	۲۱-۴۰	۰-۲۰

منبع: افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳ (به اقتباس از پرسکات آلن)

شکل ۴. ظرفیت‌های توسعه گردشگری بندر انزلی بر اساس طیف لیکرت

- تدوین راهبردها

در این بخش با بهره‌گیری از شاخص‌های پایداری، به استخراج ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های گردشگری در محدوده مورد مطالعه مبادرت گردید. مهم‌ترین متغیرهای استخراج شده برای برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری عبارت‌اند از:

- برخورداری از جاذبه‌های طبیعی برای توسعه گردشگری طبیعت- محور (X1) {ضعف}
- برخورداری از جاذبه‌های تاریخی و انسان‌ساخت در جهت توسعه گردشگری اجتماع- محور (X2) {ضعف}
- وضعیت زیرساخت‌های گردشگری بندر انزلی (X3) {قوت}
- وضعیت خدمات محله‌ای (X4) {قوت}
- وجود تنوعی از گردشگران با شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلف (X5) {تهدید}
- میزان احساس امنیت گردشگران (X6) {تهدید}
- میزان احساس رضایت گردشگران (X7) {تهدید}

- وضعیت دسترسی به پایگاه‌های امداد و نجات (X8) {ضعف}
- نرخ مشارکت گردشگران در توسعه گردشگری (X9) {تهدید}
- وضعیت قیمت‌های محلی (X10) {فرصت}
- میزان دسترسی به نهادهای محلی (X11) {قوت}
- وضعیت زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی (X12) {ضعف}
- میزان احساس ایمنی گردشگران (X13) {فرصت}
- میزان احترام به بومیان بندر انزلی (X14) {تهدید}

با توجه به نتایج به دست آمده از داده‌های پژوهش و تحلیل هر یک از متغیرها در توسعه پایدار گردشگری بندر انزلی و مقدار داده‌های آن‌ها به عددی از ۱ تا ۱۰۰ استانداردسازی گردید. سپس ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌های موجود در محدوده مطالعاتی از میان ۱۴ متغیر فوق مشخص گردید. در نهایت، میانگین ضریب هر یک از مؤلفه‌ها مدل SWOT در منطقه محاسبه شد.

جدول ۷. استانداردسازی ضرایب متغیرها (از ۱ تا ۱۰۰) در مدل SWOT در بندر انزلی

نام محدوده	ضعف‌ها		قوت‌ها		تهدیدها		فرصت‌ها	
	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب
بندر انزلی	X2, X1, X12, X8	۰,۲۸۵۷	X4, X3, X11	۰,۲۱۴۳	X7, X6, X5, X14, X9	۰,۳۵۷۱	X10, X13	۰,۱۴۲۹

پس از مشخص نمودن عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و خارجی (تهدیدها و فرصت‌ها) و ضرایب هر یک از آنها در محدوده مورد مطالعه، درصد هر یک از این چهار عامل محاسبه شده که در جدول (۸) ارائه شده است. در ادامه، میزان درصد‌های اختصاص داده شده به عوامل ضعف، قوت، تهدید و فرصت تعیین شده است و بالاخره بر اساس درصد‌های محاسبه شده، نوع استراتژی لازم برای محدوده مطالعاتی تدوین شده است. درصد‌های اختصاص یافته به هر یک از عوامل داخلی و خارجی، براساس برخورداری از متغیرهای گردشگری (که در جدول ۸ ذکر شده است)، تعیین شده است.

جدول ۸. محاسبه درصد ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها و تعیین استراتژی در بندر انزلی

نوع استراتژی	مدل SWOT								نام محدوده	
	SWOT	منفی W/T	مثبت S/O	خارجی O/T	داخلی S/W	O	T	S		W
دوم	۱۰۰	۶۴,۲۸	۳۵,۷۲	۵۰	۵۰	۱۴,۲۹	۳۵,۷۱	۲۱,۴۳	۲۸,۵۷	بندر انزلی

با توجه به جداول (۷) و (۸) مشاهده می‌گردد که امتیاز تهدید و ضعف در محدوده مورد مطالعه زیاد است و همچنین مجموع امتیاز W/T نیز بیشترین مقدار را دارد. براین اساس بهترین راهبرد برای بندرانزلی، راهبرد نوع چهارم (کنترل عوامل منفی) می‌باشد.

نتیجه گیری

در این پژوهش ظرفیت‌های توسعه گردشگری در بندرانزلی با رویکرد توسعه پایدار مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. در این راستا، ابتدا به توصیف ویژگی‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی بندرانزلی پرداخته شد. در ادامه توانمندی‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی بندرانزلی مورد تحلیل قرار گرفت. در گام بعدی توانمندی‌های گردشگری قلمرو مکانی پژوهش در قالب سه مؤلفه اصلی محیطی- کالبدی، اقتصادی- نهادی و جمعیتی- اجتماعی با بهره‌گیری از تکنیک پرسش‌نامه و مصاحبه مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج در این بخش از پژوهش حاکی از آن است که از مؤلفه محیطی- کالبدی با بیشترین امتیاز (۶۵/۰۴) بیشترین نقش را در توسعه گردشگری بندرانزلی دارد. مؤلفه‌های جمعیتی- اجتماعی و اقتصادی- نهایی به ترتیب با کسب امتیاز ۵۰/۳۸ و ۴۸/۸۴ رتبه دوم و سوم را دارند. براساس ارقام مذکور و امتیاز هر یک از مؤلفه‌ها، امتیاز نهایی پتانسیل‌های گردشگری در بندرانزلی در برابر با ۵۴/۷۵ می‌باشد که براساس طیف لیکرت سطح گردشگری در منطقه متوسط ارزیابی می‌شود. برای تدوین راهبردهای توسعه گردشگری در بندرانزلی از تکنیک SWOT استفاده شده است. در این راستا پس از تشخیص نقاط قوت، ضعف و فرصت و تهدیدهای بخش گردشگری بندرانزلی انواع راهبردها رتبه‌بندی شد. نتایج حاکی از آن است که استراتژی کنترل عوامل منفی با کسب امتیاز ۶۴/۲۸ مناسب‌ترین راهبرد توسعه گردشگری بندرانزلی را تشکیل می‌دهد. تحقیقات دیگری در حوزه پایداری گردشگری انجام شده است، اما تفاوت این تحقیق با تحقیقات یادشده در این است که در نوشتار حاضر، دیدگاه و شاخص‌های مطرح شده از سوی اسناد مختلف جهانی نظیر: دانشنامه اکوتوریسم، گزارش بانک جهانی، گزارش اتحادیه اروپا، گزارش منطقه آسه.آن، گزارش آسیای جنوبی، و شاخص‌های سازمان جهانی گردشگری مورد بررسی و آزمون واقع شده است. بر این اساس نتایج پژوهش حاضر با نتایج ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) که به بررسی استراتژی‌های گردشگری استان لرستان پرداختند و راهبرد WO را مناسب‌ترین راهبرد برای این استان تعیین کرده‌اند، با نتایج سرایی و شمشیری (۱۳۹۲) که به بررسی استراتژی‌های گردشگری شهر شیراز پرداخته و راهبرد SO را مناسب‌ترین راهبرد برای این شهر مشخص داده‌اند و با نتایج تحقیق هزارجریبی و کرمی (۱۳۹۰) که راهبرد مناسب گردشگری برای روستای افجه استان تهران را راهبرد محافظه‌کارانه انتخاب کرده‌اند مطابقت دارد.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی؛ یاری، منیر و سبزی، برزو؛ ۱۳۹۱، **تحلیلی بر برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری در استان لرستان با بهره‌گیری از مدل استراتژیک SWOT**، فصلنامه آمایش سرزمین، سال چهارم، شماره ششم، صص ۱۲۴-۱۰۱.
۲. اسماعیل‌زاده، حسن؛ ۱۳۸۹، **گذران اوقات فراغت و گردشگری طبیعت‌محور در دامنه‌های جنوبی پهنه البرز مرکزی**، رساله مقطع دکتری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۳. اسماعیل‌زاده، حسن؛ صرافی، مظفر و توکلی‌نیا، جمیله؛ ۱۳۹۰، **تحلیلی بر رویکرد گردشگری در اجتماعات محلی**، فصلنامه علوم محیطی، سال نهم، شماره دوم، صص ۱۴۲-۱۱۹.
۴. اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ ۱۳۹۲، **بررسی رابطه توسعه گردشگری و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان سولقان)**، فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال دوم، شماره ۶، صص ۹۲-۷۵.

۵. الوانی، سید مهدی و پیروخت، معصومه؛ ۱۳۸۵، **فرآیند مدیریت جهانگردی**، چاپ اول، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
۶. ای. فنل، دیوید؛ ۱۳۸۵، **مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی**، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، انتشارات دانشگاه مازندران، بابل‌سر.
۷. جعفری صمیمی، احمد و خیره، شیما؛ ۱۳۹۲، **اثر گردشگری بر توسعه انسانی**، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال دوم، شماره ۷، صص ۲۴-۱۱.
۸. حاجی‌نژاد، علی و احمدی، علی؛ ۱۳۸۹، **تأثیرات اقتصادی گردشگری تجاری بر مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر بانه)** فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم، صص ۲۵-۵.
۹. حسنی‌مهر، سیده صدیقه و تبری، الهه؛ ۱۳۹۰، **پژوهشی در فضای گردشگری شهر انزلی با تأکید بر بازاریابی گردشگری**، فصلنامه چشم‌انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ششم، شماره ۱۷، صص ۱۲۸-۱۱۶.
۱۰. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ مهدوی، داوود و پورطاهری، مهدی؛ ۱۳۹۰، **ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی-فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری**، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴، صص ۳۹-۱.
۱۱. زالی، نادر و اسماعیل‌زاده، یعقوب؛ ۱۳۹۴، **قابلیت‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد توسعه پایدار در شهر مرزی ارومیه**، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۴، صص ۱۰۴-۸۹.
۱۲. سازمان گردشگری استان گیلان؛ ۱۳۹۲، **بخش آمار و اطلاعات**.
۱۳. سرایی، محمدحسین و شمشیری، مسلم؛ ۱۳۹۲، **بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک SWOT**، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۴، پیاپی ۴۹، شماره ۱، صص ۸۸-۶۹.
۱۴. سقایی، مهدی و علیزاده، سید دانا؛ ۱۳۹۲، **امکان‌سنجی محصول گردشگری روستایی در شهرستان پاوه**، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال ۱۳، شماره ۴۱، صص ۲۰-۱.
۱۵. صالحی، صادق و پازوکی‌نژاد، زهرا؛ ۱۳۹۳، **تحلیل جامعه‌شناختی سفرهای پایدار در صنعت گردشگری**، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۱۸۱-۱۶۲.
۱۶. فاضل‌نیا، غریب و هدایتی و صلاح؛ ۱۳۸۹، **راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار**، فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره ۸، شماره ۱۹، صص ۱۷۰-۱۴۵.
۱۷. قادری، اسماعیل؛ ۱۳۸۲، **نقش گردشگری روستایی در توسعه پایدار**، تهران، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۱۸. قالیباف، محمدباقر و شعبانی‌فرد، محمد؛ ۱۳۹۰، **ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری برای توسعه گردشگری شهری براساس مدل‌های تصمیم‌گیری چند متغیره (مطالعه موردی: شهر سنندج)**، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۶، شماره پیاپی ۱۰۱، صص ۱۷۲-۱۴۷.
۱۹. قدیری معصوم، مجتبی؛ سلمانی، محمد و قصابی، محمدجواد؛ ۱۳۹۲، **ارزیابی توان توسعه گردشگری بیابان و تأثیر آن بر ابعاد اجتماعی- اقتصادی و کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان خور و بیابانک)**، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۸، شماره ۵۰، صص ۳۰۴-۲۸۱.
۲۰. کاظمی، مهدی؛ ۱۳۸۵، **مدیریت گردشگری**، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران.
۲۱. لطیفی، حسن؛ ۱۳۸۴، **توریسم و درآمدهای ارزی**، چاپ اول، انتشارات بهراد، تهران.
۲۲. لطفی‌خاچکی، بهنام؛ ۱۳۸۷، **گردشگری به مثابه یک صنعت**، مجله راهبرد، سال اول، شماره دوم، صص ۲۰۶-۱۷۱.
۲۳. مشیری، سید رحیم؛ آقاجانی، فرشید و نظریان، اصغر؛ ۱۳۸۵، **امکان‌سنجی توسعه صنعت توریسم در شهرستان اردبیل**، فصل‌نامه چشم‌اندازهای جغرافیایی، سال اول، شماره ۳، صص ۱۱۷-۱۰۳.

۲۴. وارثی، حمیدرضا؛ تقوایی، مسعود و پریزادی، طاهر؛ ۱۳۸۹، امکان‌سنجی پتانسیل‌های گردشگری در شهر سقز با استفاده از مدل SWOT، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال دوم، شماره ۳، صص ۱۵۴-۱۳۴.
۲۵. هزارجریبی، جعفر و کرمی، مهرداد؛ ۱۳۹۰، برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری در نواحی البرز مرکزی (مطالعه موردی: روستای افجه استان تهران)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۳۰، شماره ۱۳۶، صص ۹۵-۱۱۲.
26. Choi, S. Hwan., 2003, **Measurement of Sustainable Development progress for Managing community Tourism**, Dissertation for phd Texas A&M Universit.
27. Del Mar Alonso-Almeida, M., 2013, **Environmental management in tourism: students' perceptions and managerial practice in restaurants from a gender perspective**, Journal of Cleaner Production 60:201-207.
28. Hall, M. & McArthur, S., 2000, **Integrated Heritage Management**, Stationery Office. London.
29. Moreno, S. P., 2005, **Ecotourism along the Meso-American Caribbean Reef: The Impacts of Foreign Investment**. Human Ecology, Vol. 33, No. 2, April 2005.
30. Patterson, T., Niccolucci, V. & Marchettini, N., 2008, **Adaptive environmental management of tourism in the Province of Siena, Italy using the ecological footprint**, Journal of Environmental Management 86: 407- 418.
31. Sasidharan, V, Sirakaya, E, Kerstetter, D., 2002, **Developing countries and tourism Eco labels**, Tourism Management 23: 161-174.
32. UNEP/WTO., 2002, **Concept Paper to International Year of Ecotourism**, Quebec: WTO/ OMT.
33. Unwto., 2011, **Tourism Highlights**, Edition, (www.unwto.com).